

Andrej Žmegač

Šibenska Tanaja

Obnova utvrde sv. Ivana u Šibeniku, lipanj 2022.

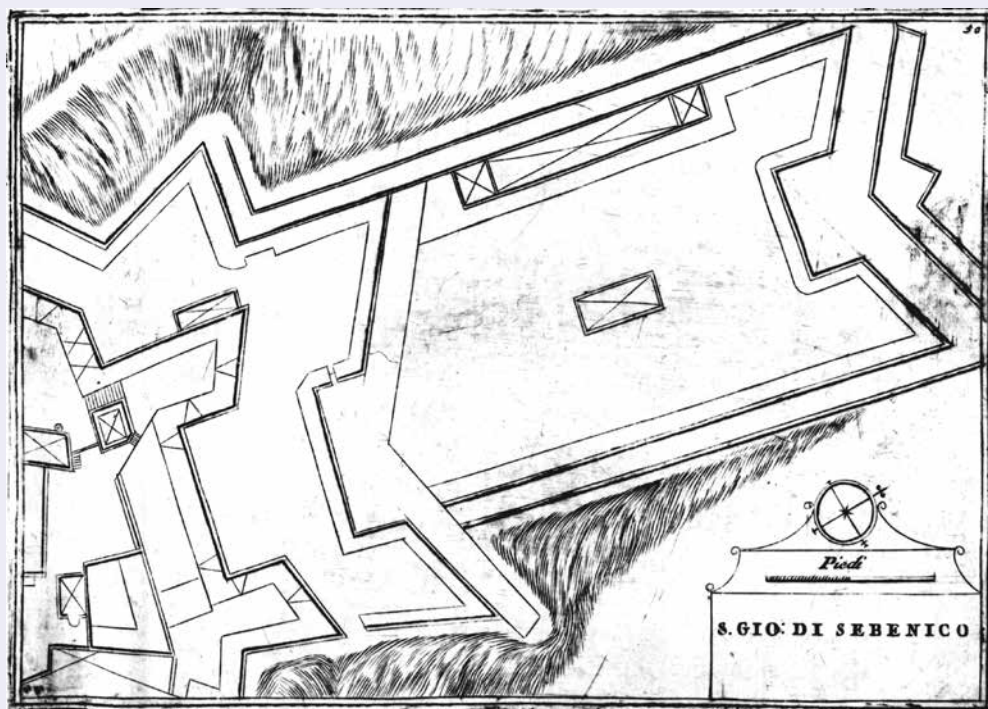

Jezgra utvrde,
foto A. Žmegač

U posljednje vrijeme u Dalmaciji je obnovljen niz spomenika koji zbog toga zaslužuju osvrt – poput Kneževa dvora na Lopudu ili hvarškoga Arsenala – a njima se pridružuje i šibenska utvrda sv. Ivana.¹ Ona stoji na najvišoj uzvisini nad gradom i zato je odigrala presudnu ulogu u doba obrane od osmanske navale. Riječ je o jednoj od naših najsloženijih utvrda, čiji je građevni razvoj značio višekratno pregrađivanje i proširivanje u kratkome razdoblju. Njezina je posebnost trostruka pojava strukture zvane *tenalja* (kliješta), koja je umnožena na sjevernoj strani, dakle prema zaleđu. Taj je motiv vrlo dojmljiv u poznatoj Coronellijевой grafici, a u Šibeniku je izraz *tenalja* u pučkoj upotrebi postao i nazivom za cijelu utvrdu, Tanaja. Reći ćemo usput da je za rasplitanje složenoga građevnog razvoja Tanaje najzaslužniji bio povjesničar Josip Pavić iz šibenske ustanove Tvrđava kulture.

Korištenje fondovima EU-a, kao što je to bilo i u ovom slučaju, znači neku vrstu mefistovskog dogovora, jer davatelj sredstava obično očekuje uvođenje modela financijske održivosti, što znači određene konflikte s povijesnim vrijednostima. Ali treba reći da bi svaka, baš svaka sanacija i restauracija značila i određene kompromise, s čime se trebalo pomiriti. Može se krenuti od jednostavne činjenice da se unaprijed moglo znati da će nužno rušenje stabala, gotovo šume što je ondje stajala, bitno izmijeniti doživljaj tog prostora. Aktualno uređenje u tom je smislu nepovratno izbrišalo neki čar i „prirodnost” našeg spomenika. Neka su stabla

¹ Rad je rezultat projekta Instituta za povijest umjetnosti Od lokalnog do regionalnog. Umjetnost Jadranske Hrvatske od srednjeg vijeka do 19. stoljeća (LoRegUm, 2023.–2027.) koji je financirala Europska unija – NextGenerationEU.

V. M. Coronelli,
Sv. Ivan u Šibeniku, 1688.

Utvrda sv. Ivana,
FOTO Tvrđava kulture

ipak zadržana u južnom dijelu, tzv. zvijezdi, što je dobro, jer omekšava doživljaj tog dijela utvrde, napose antenskog repetitora, koji se namjeravalo izmjestiti, ali će, nažalost, trajno ostati na utvrđi sv. Ivana.

Spomenuta je zvijezda ishodište i jezgra cijeloga kompleksa. Nije dobila novu namjenu, ali tu stoje neke ne osobito uspješno dizajnirane novouvedene građevine (kiosk blagajne i ugostiteljstvo). Bedemi nisu povisivani, pa su zato na primjeren način osigurani žičanom ogradom. U parteru su prezentirani zidovi ranijih faza, koji ni stručnjacima nisu posve jasni, ali posjetitelji tako mogu osjetiti složenost utvrde već u razdoblju 17. stoljeća, a i kasnije, sve do 20. stoljeća. Uz otvore na prsobranima postavljeni su topovi, koje bi trebalo usmjeriti tako da ne pogađaju susjedni bastion, već mimo njega. Posjetitelji bi to doživjeli logičnim, a usput bi možda i shvatili princip bastionskoga utvrđivanja. Dodajmo još da nigdje nismo uočili ploču s podacima o utvrđi sv. Ivana, dakle o njezinoj građevnoj strukturi i ulozi u obrani grada u 17. stoljeću. Takva bi ploča bila potrebna, unatoč tome što raspoložive tehnologije omogućuju i druge načine prikupljanja informacija.

Niži prostor prema sjeveru dobio je pak novu namjenu. Riječ je o izgradnji „edukacijskoga kampusa”, sklopa s radnim i smještajnim kapacitetima. Smješten je unutar volumena tenalje, i to ondje gdje se povijesno nalazila oveća depresija. Načelno smo podržavali uvođenje takve namjene jer nam se čini da nije nespojiva s prostorom velike šibenske

Pogled prema sjeveru,
fOTO A. Žmegač

Pogled prema jugu,
foto A. Žmegač

sjeverne tenalje, i uopće i načelno, sa suvremenim životom nekog tvrđavnog spomenika. Ipak, treba kazati da realizacija donosi nešto drukčiju, tvrđu sliku.

Realizirano je stanje, prema dostupnim podacima, građevinski još i reducirano u odnosu na izvorni projekt arhitektonskog ureda Vulin i Ileković. U jednoj fazi izvedbe bilo je došlo do nesporazuma između projektanta i investitora, koji je želio ograničiti opseg zahvata. To je pak dovelo do sudske tužbe protiv grada Šibenika zbog povrede autorskih prava te prekida radova. Naposljetku je pod nejasnim uvjetima došlo do sporazuma između dvije strane, zajedničke izjave za javnost i odustajanja od sudskog postupka. Građevinski radovi dovršeni su prema korigiranom projektu, a spomenute izmjene i spor u konačnici i ne moraju biti od interesa, nego samo konačni ishod. Nova građevina kampusa nakon izgradnje pokrivena je zemljom i tako je postala „podzemna”; u tom prostoru sada vidimo tijela koja su zapravo svjetlarnici otvorenih prostora kampusa i ventilacijski otvori. Na cijelom prostoru tenalje dominantna je pak kućica dizala, dakako, suvremenog oblikovanja, kao što se i druge nove strukture oblikovanjem i materijalima jasno odvajaju od povijesnog sloja.

Spomenuti novi volumeni i oblici nisu tolik problem kao što su to elementi infrastrukture rasprostrti cijelim prostorom tenalje; pritom treba kazati da je i ovdje unaprijed bilo jasno da će za novu funkciju i njezine standarde biti potrebno na utvrdi instalirati raznoliku infrastrukturu. Riječ je,

dakle, o rasvjeti, nadzornim kamerama, električnim ormaricama, hidrantima, poklopcima šahtova, naposljetku i više vrata kojima se želi kontrolirati pristup na prostor tenalje.

Htjeli ili ne, vraćamo se na pitanje o održivosti s početka teksta i na neka načelna konzervatorska pitanja. Kako bi trebala biti obnovljena utvrda i kako može biti obnovljena a da to bude prihvatljivo? Bili smo prije radova naviknuti na njezin izgled koji je značio stanje zapuštenosti, a uređenje mora značiti više-manje uspostavu nekog povijesnog stanja: pitanje je kojega razdoblja i imamo li dovoljno dobre podatke za takvu rekonstrukciju. Povijesni izvori, tlocrti, nerijetko su neprecizni i nepouzdati te bilježe na utvrdi različite građevine, o čijem točnom položaju i oblikovanju nemamo daljnjih podataka. Gotovo se može kazati da svatko sebi treba stvoriti viziju povijesne utvrde sv. Ivana.

Na Tanaji se povremeno uprizoruje *Opsada Šibenika 1647.*, prikaz kritično teške obrane od osmanskog napada u doba Kandijskog rata. Moglo bi se reći da se bitka za Šibenik odlučivala upravo na utvrdu sv. Ivana, jer bi napadači, da su uspjeli osvojiti utvrdu, imali grad pred sobom kao na dlanu. O toku jednomjesečne opsade s ogorčenim bitkama za kontrolu nad utvrdom živo, ali i potresno pripovijedao je suvremenik tih događaja Frane Divnić. Naposljetku se brojnija osmanska vojska morala povući, suočena s odlučnošću mletačke posade i Šibenčana. Bili su to sigurno presudni dani za ovaj grad (kao i neki drugi iz mnogo kasnije povijesti), no poma-

Stručnjaci za mletačke
utvrde na Sv. Ivanu, 2019.,
foto L. Šojat

lo su zaboravljeni. Netko je bio napisao – Duško Kečkemet, ako dobro pamtimo – da su u Dalmaciji postavljene mnogobrojne spomen-ploče događajima iz Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata, ali nijedna koja bi komemorirala obranu dalmatinskih gradova pred osmanskim napadima u 17. stoljeću.

Što bi se bilo dogodilo, odnosno kakve bi bile posljedice da su Osmanlije osvojili Šibenik? To je nemoguće reći, ali posve je vjerojatno da bismo danas u katedrali sv. Jakova imali kakav mihrab. I dapače, štitali bismo ga i cijenili kao slojevitost spomenika. No ostaje činjenica da su Šibenčani onoga doba činili sve da se to ne dogodi – za razliku, primjerice, od Grka na Peloponezu, koji su 1715. preferirali osmansku vlast pred mletačkom – a i danas ponosno proslavljaju davnu obranu svojega grada. Jedan od najpoznatijih i najzaslužnijih za takav ishod ne samo u obrani Šibenika nego i cijele Dalmacije bio je generalni providur Leonardo Foscolo. Stoga vjerujemo da dolazi vrijeme da koji trg ili ulica u dalmatinskim gradovima ponese i njegovo ime. Zajedničkim djelovanjem mletačke vojske i lokalnoga stanovništva u tom i kasnijim mletačko-osmanskim ratovima pomaknuta je granica podalje od obale pa danas hrvatsko-bosanska granica nije iza Šibenika, nego iza Knina. ✕